

Het ons kerkwees in strukture gestol?

Bouke Spoelstra

Abstract

Does the church freeze in structures?

Indications worldwide reveal that no clear and distinct concept of the church prevails today. It is maintained that a dynamic concept of the church and ministerial view on ecclesiastical institutions gave way during the Enlightenment to the concept of the church as a fixed formal institution or a legally defined structure. Even the Reformation wanted to reform papacy and not to establish church structures in opposition to Rome. The structural and denominational view of the church triggered off recurrent church schisms and on the other hand gave birth to an overwhelming urge to unify and form worldwide ecumenical structures, whereby local diversities are even called sin. The question is raised: By retaining the dynamic concept of the church as humans, people of God, wouldn't a new perspective be opened on the problem of diversities?

Die vererende versoek om 'n artikel vir die *Hervormde Teologiese Studies* oor die dinamika van die kerk van Christus te skrywe, verplig ons om te erken dat die kerk in die grond van sy bestaan as liggaam, waarvan Christus Hoof is, ons voor baie misteries plaas. Hoewel die Skrif soms na die kerk in betreklik gelykblywende of statiese beelde verwys (tempel, gebou), is die dominerende profiel dié van 'n lewende organisme, 'n *koinōnía* van mense (Spoelstra 1978: 23–35). Die liggaam van Christus het natuurlik 'n institusionele aspek, ruggraat of torso. Dit gee egter geen reg om dualisties van die kerk, in terme van organisme en instituut; dinamies en staties, te praat nie.

PROBLEEMSTELLING

Daar word vandag toenemend van die kerk in die enkelvoud gepraat wat soos 'n regspersoon konkreet sigbaar handelend optree. In werklikheid ken die moderne mens baie kerke, wat in weinig uitsprake oor kerkwees in die wêreld hanteer word, behalwe wanneer aangedring word op organisatoriese kerkvereniging. Die begrip 'kerk' in die enkelvoud moet gevolglik òf 'n substratum, 'n idee ten opsigte van die werklikheid van baie kerke wees òf die 'eie kerk' aendien asof dit alleen 'kerk' is. Hierdie gebruik van die woord 'kerk' in ons hoogsont-

wikkelde en bestudeerde 20ste eeu staan in skril kontras met die universele belydenis van die Christendom in die *Apostolicum*: 'Ek glo aan een heilige katolieke Christelike Kerk, die gemeenskap van die heiliges.'

Ons aanvaar en praat van baie kerke. Ons glo en bely egter net een kerk (*kuriakē*, van die *kúrios*, Christus). Iets klop nie. Òf ons het Christus se kerk verskeur (soos baie mense betoog), òf ons noem dinge 'kerke' wat nie werklik kerk is nie, òf ons gee nie rekenskap van wat die kerk presies is nie.

Wanneer vandag so maklik van die kerk in die enkelvoud gepraat word, word daarmee nie die kerk van die *Apostolicum* bedoel nie. Omdat talle glo dat die kerk van die *Apostolicum* ook organisatories in die wêreld gekonkretiseer moet word, stuit hulle teen die 'sondige verdeeldheid' in die kerke-werklikheid, veral wanneer dit binne eie volk of eie land voorkom, terwyl na 'n eenheid in die 'wêreldkerk' (soos die Wêreldraad van Kerke in Nederland veelal genoem word) op ekumeniese vlak gestrewe word.

Stol die lewende kerk van die Here nie dikwels in hierdie lokale, nasionale en ekumeniese strukture nie? Het ons nie struktuur verabsoluteer omdat ons nie die dinamiese in kerkwees kan verdiskonteer nie? Herstel strukturele eenheid werklik daardie eenheid wat die kerk is? (U merk dat ek nie van 'eenheid van die kerk' wil praat nie.) Wil die struktuur dwang tot een institusionele volkskerk of ekumeniese wêreldkerk die liggaam van Christus realiseer en so superstrukture oor die plaaslike kerke en individuele gelowiges laat heers?

Hierteenoor staan tog onomstootbaar vas dat Christus net een liggaam het en dat die kerk een is, of ons baie gemeentes of baie vorme van kerkgroeperinge het of nie. Die bepalende vraag om kerk te wees, is die vraag in watter verhouding die gemeente (die mense) tot Christus die Hoof van die liggaam staan.

VERWARRING

Oral in die wêreld begin teoloë vra dat daar besin moet word oor wat die kerk werklik is. Hoe kan daar na 20 eeue van geloofs- en teologiese arbeid oor so 'n basiese vraag onduidelikheid wees? Daar het gedurende die eerste 15 eeue oor die vraag miskien geen onduidelikheid bestaan nie, omdat daar baie sterk met die vertikale dimensie en relasie tot die liggaam van Christus gereken is. Die sekulariserende invloed

uit die Renaissance met strominge soos humanisme, rasionalisme en liberalisme het egter die kerkbegrip verwoes.

Jare gelede het JH van Wyk (1968) aangetoon dat daar maklik 'n tiental totaal verskillende betekenis van die woord 'kerk' onder mense in omloop is. Hy tipeer daarin die 'statiese' of 'hiper-statiese' kerkbegrip as die 'flagrantste en vulgêrste', soos wanneer gesê word 'ons gaan kerk toe', 'ons gaan kerk bou', 'die kerk en sy mense' (vgl die kerk en sy lidmate). Van Wyk (1968: 12) sê dat 'kerk' hier 'n Platoniese idee of denkabstraksie geword het. So 'n kerk is natuurlik objektief, buite die mense, dood, staties, behalwe die kom en gaan van 'lidmate'.

Die opvatting dat die kerk 'n objektiewe realiteit (instituut), 'n 'iets' op homself, 'n menslose 'ding' is, loer om die hoek wanneer Heyns (1977: 24) sê: Die kerk is nie oral waar sy lidmate is nie. Wat is die kerk en waar is die kerk as die kerk nie mense is nie? Die Skrif dui met *ekklēsia* en die Konfessie met 'vergadering van gelowiges' (NGB 27, 28; Heid Kat 21) tog onbetwisbaar duidelik aan dat die kerk mense is en nie 'n geobjektiveerde struktuur nie.

Die Rasionalisme van die 18de eeu (Rousseau: *l'Contrat Social*), Kuyper se filosofie van soewereiniteit in eie kring en die Wysbegeerte van die Wetsidee het die kerkbegrip onder neo-Calviniste in Nederland gesekulariseer en verhorisontaliseer, sodat die kerk gedefinieer word as 'gemeenskapskring waarin menzen samenleven en saamen handelend optreden', 'n bepaalde vereniging of 'corporatie van gewone struktuur, zoals er vele waren' (Nauta 1971: 7, 9). In die literatuur word 'kerk' veelvuldig sommerso naas huisgesin, skool, vereniging of staat gestel. Die kerk word só slegs een van talle samelewingsverbande wat of in 'n blote liturgiese funksie stol of ook saam met ander samelewingsverbande 'saamen handelend optreden' in samelewingsaktiwiteite van neo-Marxistiese-, ANC- en UDF-organisasies. Die sekulêre kerkbegrip lei noodwendig na sekulêre, horisontale, sosiale en selektiewe morele dinamika en is daarom in wese revolusionêr omdat die wese van kerkwees verlore geraak het. 'n 'Kerk' as 'samelewingskring' verkry vaste statiese vorm en ken geen spanning om aan transendente waarde-norme te beantwoord om waarlik kerk van Christus te wees nie. So 'n 'kerk' stol in sy gearriveerdheid.

Abraham Kuyper wou hom met alle mag losmaak van invloede wat die gees van die 18de eeu op teologies-kerklike gebied gehad het. Hy (net soos die Afsgekeidenes onder H de Cock in 1834) was egter ook kind van die 19de eeu en as sodanig onbewustelik slagoffer van die idee in die Algemene Reglement van Koning Willem I vir die bestuur

van die Nederlandse Hervormde Kerk in 1816. Die Reglement het op sterkte van die 18de-eeuse rasionalisme en verenigingsreg baie sterk van die idee uitgegaan dat daar een kerkgenootskap deur die Reglemente van owerheidsweë gekonstitueer word. Hoewel Kuyper (1883: 47) enersyds die idee van die plaaslike kerk as sy vertrekpunt neem, aanvaar hy tog ondubbelsinnig met 'kerk' 'n struktuur of kollegium as uitgangspunt. Kuyper (1883: 31) is diep onder die indruk van 'n 'kerk-formeerende kracht' om by die kerk as vertrekpunt uit te kom. Hy mag inhoudelik die aksente anders lê, maar daarmee het hy net soos die Reglement van 1816 kerk as vertrekpunt vir sy ekklesiologie. By die Christelik Gereformeerde Kerk van Nederland bly die idee van die kerk as landswye struktuur nog sterker voortlewe. Pont (1983: 106) merk op dat ons ekklesiologie op die gebied van kerkregering eerder ekklesiologies (kerksentries) as Christologies uitgebou is. Dit lyk asof die gees van die 18de eeu in sy fiksering op die kerk as struktuur in Nederland wyd getref het.

Teen hierdie agtergrond het Kuyper toe verder die kerk in terme van die kategorieë organisme en instituut beskrywe. Die kerk is 'eenerzijds een groei' waarby die dinamiek tot die organisme behoort, maar 'anderzijds een bouw', 'n *forma institutionis* wat aan die kenmerke van 'n instituut beantwoord en daarom 'n statiese karakter dra. Hierdie 'zelfstandige organisasie' verleen aan die kerk sy identiteit (Kuyper s a: 26 vv, 120, 132).

Hierdie denkskema waarin Kuyper op eg rasionalistiese wyse die kerk, nie as fenomeen op homself nie, maar in terme van neergelegde kategorieë organisme en instituut beskryf, veroorsaak dat plotseling 'n abstrakte kerkstruktuur objektief voor die organisme van gelowiges gestel word. Die konsiterende basis (kerkreglement of kerkorde, Belydenisskrifte en Formuliere) is staties objektief en bepaal die wese van die instituut totaal los en onafhanklik van die organisme, die mense wat die kerk is. In Hervormde gelede het A D Pont (1964: 36; 1982: 106, 107) lankal erken dat die kerksentriese vertrekpunt van die kollegialisme skadelik ingewerk het en tans nog invloed uitoefen.

Teoloë in Ned Geref en Gereformeerde kringe neem dikwels ernstig aanstoot wanneer hulle op die invloed van kollegialisme gewys word. Tog kan dit aangetoon word.

Wanneer *Die Kerkbode* van 23 Junie 1982 sommer lukraak opgetel word, worstel PF Theron op die eerste bladsy met die vraag 'waarom ons nie een Ned Geref Kerk is nie' en nie 'in een kerk georganiseer' is nie, sodat hy stuit teen die 'pynlike sigbare bewys van ons verdeeld-

heid ... en gebrek aan organisatoriese eenheid'. Op die vierde bladsy opereer DCG Fourie met begrippe 'Moederkerk en Dogterkerke'. Hy ontken dat die vereistes vir 'NG lidmaatskap' beperk kan word tot 'geloof in Christus' omdat dit vir 216 jaar vir almal oop was, maar die 'beleid' nie die 'toets van die tyd' kon deurstaan nie. Mense wat by 'Dogtergemeentes' behoort, moet op hierdie 'beleidstandpunt' van die 'NG Kerk' gewys word.

Hoewel die twee skrywers teenoor mekaar staan, aanvaar beide 'n objektiewe struktuur in die enkelvoud as regs persoon wat sy eie 'beleid' vir 'lidmaatskap' aan hom as sodanig neerlê. Fourie stel dit selfs los van geloof in Christus wat die liggaam van Christus bepaal. Die begrippe Moeder- en Dogterkerke dui daarop dat die struktuur of institusionele 'ding' homself in meervoude van dergelike strukture voortplant. Ek glo nie iemand kan hier iets anders in lees as dat die Ned Geref Kerk iets vir mense, maar nie die mense self, is nie. Uiteraard het die struktuur 'n vaste, statiese karakter wat deur sy 'beleid' vasgelê is.

'n Volgende voorbeeld van kerk-sentriese kollegialistiese kerkbegrip vind ek in die Gereformeerde Sinode van Potchefstroom 1869 wat die omstrede en gewraakte besluit geneem het waarin die Ned Herv Kerk in die ZAR 'n 'valse kerk' genoem word. Die Chr Geref Kerk het in hulle akte van Afskeiding in 1834 so 'n verklaring oor die Nederlandse Hervormde Kerk gedoen en toe met die oog op kerklike betrekkinge aangedring dat die Gereformeerde Sinode in Suid-Afrika dieselfde doen.

Dit spreek vanself dat die Gereformeerde mense van 1869 nooit die Hervormde mense 'n 'valse' kerk wou noem nie. Dus word gepoog om die Hervormde Kerk as 'n formele menslose struktuur ('n kollegium) vals te noem, sodat 'n ander formele struktuur vir die Gereformeerdes toelaatbaar sou wees. Gedurende die 'vrymaking' van die 'sinodale' GKN in Nederland gedurende 1944 herhaal die skouspel hom.

'Kerk' word duidelik in abstrakte sin as struktuur, vorm of instituut verstaan wat op sigself *holus bolus* waar of vals is. 'n Kerk is dus soos 'n motorkar wat padwaardig is of afgeskryf moet word indien dit 'n paar kruisies op die kaart van die padwaardigheidsinspekteur kry. Hierdie formele strukturele kerkbegrip is volkome mensloos. Die 'kerk' moet staties waar of staties vals wees. Hierdie konstruksies is tipiese produkte van die rasionalisme en kollegialisme van die 19de eeu. Dit dui op die verwarring waarin die kerkbegrip geraak het.

Die kenmerke van die ware kerk volgens Artikel 29 NGB by Guido de

Bres is regstreeks verwant aan Calvyn se Institusie (IV.1.10–12). Beide De Bres en Calvyn het nie die 'kerk' as 'n sinodale struktuur van gemeentes geken nie. Die plasing van Artikel 29 NGB tussen Artikels 28 en 30 en Calvyn se bespreking van die kenmerke van die ware kerk, dui duidelik aan dat hy dit op die mense wat rondom prediking en sakramente saamkom, van toepassing maak. In Artikel 29 NGB som De Bres die kenmerke immers op met: 'Kort gesê as almal hulle ooreenkomstig die suiweren Woord van God gedra, alles verwerp ...' wat duidelik op die dinamiese kerkwees van voorgangers en gelowiges slaan. Die kenmerke van prediking en glo daarvan, sakramente bedien en ontvang, dissipline op diegene wat Christus as Hoof verwerp, kan slegs plaaslik beoefen word. Dit is dus moontlik dat binne dieselfde kerkverband een gemeente die beeld van die ware en 'n ander die van die valse kerk vertoon (Spoelstra 1978: 26; 1984b: 25). Ware kerkwees word nie ontleen aan statiese strukture nie, maar kom na vore in die dinamiese antwoord wat mense in hulle belydenis op die Woord van God gee en in die aktiewe lewe en werke wat hulle onder die heerskappy van God deur sy Woord en Gees doen (Spoelstra 1984b: 27). Die nadruk van Hervormde kant dat die aksent op **belydende** in plaas van **belydenis**-kerk moet val, sluit aan by die dinamiese karakter van kerkwees.

Wanneer 'n kerk-sentriese uitgangspunt na 'n objektiewe kerkstruktuur verskuiwe, veroorsaak dit repeterende breuke onder Protestante in die algemeen en onder Presbiteriane en Hervormdes (Gereformeerdes) in die besonder. Wie die vaste, statiese en formele instituut as norm neem, dring gewoonlik op sterkte daarvan op **eenvormigheid** aan. Dit kan geen afwyking in die vormlike verwerk nie, al het die geloofsinhoud nie in gedrang gekom nie. Hiervan is die besluit van die Algemene Kerkvergadering van die Ned Herv Kerk op 11 Januarie 1859 (en dié van die Kaapse Sinode 1846) oor die Gesange 'n duidelike voorbeeld. Wanneer Postma voorstel dat die opgee van Gesange by eredienste aan die vryheid en oordeel van elke predikant oorgelaat word om skeuring te vermy, besluit die vergadering dat 'de kerklike inrichting, zoals die thans hier bestaat met hare evangelische gezangen, zal blijven bestaan en gehandhaafd worden'. Die gedagte is klaarblyklik dat een kerkstruktuur eenvormigheid met betrekking tot Gesange vereis omdat die struktuur sy wese aan sy 'inrichting' (en nie aan die liggaam van Christus nie) ontleen.

Daarteenoor kom, bloot fenomenologies beskou, tog 'n ander aksent uit die blote werklikheid van kerkwees op. Dit het myns insiens ook by

die talle afskeidings van gemeentes van die Ned Geref Kerk in veral die vorige eeu, aan die dag getree (Spoelstra 1984c: 33). Dit is opmerklik hoe plaaslike afskeidings geskied om 'n ander bediening te verkry en nie om by ander struktuur of 'kerk' aan te sluit nie. Daarvan is die afskeiding van die Gereformeerdes van die Ned Herv Kerk te Rustenburg op 11 Februarie 1859 ook 'n voorbeeld (Spoelstra 1984a: 5). Die vraag oor hoe die ontevredenes bedien moes word, het immers sedert 1853 die aandag van die Volksraad, Ned Herv Kerkvergaderings en Uitvoerende Raad geniet en was teen die einde van 1858 feitlik opgelos (Spoelstra 1982c: 158, 156 vv). In die dokumente val die nadruk ook op die aard en kwaliteit van die bediening wat hulle begeer en nie op bedanking van een struktuur om by 'n ander, byvoorbeeld die Christelik Gereformeerde Kerk van Postma aan te sluit nie.

Hoe wyd die verwarring oor die kerkbegrip strek, blyk uit die gebruik van die woord 'kerk' in woord en geskrif. In 'n uitdrukking soos 'wat die kerk vandag vir sy lidmate sê' sou dit miskien meer Bybels en Konfessioneel oorkom wanneer 'kerk' met Christus of God vervang sou word. In elk geval kan 'kerk' hier glad nie gelowiges (lidmate) beteken nie. Uitdrukkings soos die 'kerk se prediking' (of kategese, of taak) sou dalk meer sinvol wees wanneer predikant of iemand anders in die plek van 'kerk' gestel word. Op 'n dag het my seun van die skool gekom met 'n pamflet wat die jeug oproep tot 'diens aan Christus en sy kerk'. Die instituut 'kerk' troon hier verhewe soos 'n koningin naas Christus, terwyl die Bybel leer dat die kerk (waarvan die jeug deel is) Christus die Here alleen moet dien. Hoe maklik word geldelike gifte aan die 'kerk' nie as direkte gewas aan die Here bestempel nie, asof die kerk die Here is.

BESINNING OOR WAT DIE KERK IS

Wanneer Hans Küng oor *Die Kirche* besin, gaan hy nie van die Roomse instituut uit nie, maar van die kerk in universele sin as die liggaam van Christus. Hy fundeer sy kerkbegrip tereg in die tema van Jesus se prediking, naamlik die koms van die koninkryk van God (Küng 1973: 43 v). Net soos die Reformatore is die 'new people of God' vir hom die 'fundamental structure of the church' (Küng 1973: 107–282). Kragtens hulle kerkwees deel die volk van God in die dimensies van eenheid, katolesiteit, heiligheid en apostolisiteit. Hy vra: 'Could Christians, could Christian Churches not agree on these four fundamental dimensions of the Church? Would a basic consensus not be possible ...?'

(Küng 1973: 359). Die kerk is vir Küng mense, 'Christians', maar hy moet homself in die rede val met 'Christian Churches' (strukture) omdat die twee begrippe wat sinoniem moes wees, dit nie meer is nie.

Wyle prof W J Snyman het sy lewe lank eksegeties oor die *ekklēsia* in die Nuwe Testament besin. Skynbaar het iets hom bly ontwyk, moontlik omdat hy net te kerkcentries of struktureel oor die eenheid van die kerk met betrekking tot ekumenisiteit gedink het. (Snyman 1966d; 1966e). Hy het egter bo twyfel vasgestel dat die *ekklēsia* in die Nuwe Testament in universele of in lokale sin altyd 'n vergadering van gelowiges is. Eersgenoemde bepaal laasgenoemde sodat die gemeente die universele kerk, die liggaam van Christus op daardie plek is (Snyman 1977: 45, 78; 1966a; 1966b). Die kerk is mense, volk van God (Coetzee 1965). Die universele kerk tree so na vore in die gemeente rondom die bediening van die genademiddels deur die kerkvergaderende werk van die Heilige Gees (Calvyn Institusie: IV.1.10–12).

Küng fundeer sy kerkbegrip tereg in die koninkryk van God (Küng 1973). Daarin sluit hy aan by Calvyn wat die kerk tipeer as die ryk van Christus waar Hy deur sy Woord regeer (Institusie IV.2.4). Christus het immers oorwegend die koninkryk van God geproklameer en slegs Matteus 16 en 18 verwys na die kerk. Was dit Loisy wat opgemerk het dat Christus die koninkryk verkondig het en toe omskep sy dissipels dit in die kerk?

Dit lyk asof dié stelling van Loisy in ons tyd baie waar is. 'n Mens hoor immers hier en daar van die koninkryk in 'n gebed of so, terwyl oorweldigend van 'kerk' gepraat word. Pont (1982: 106) kon dus met reg opmerk dat die na-Reformatoriese besinning eerder ekklesiologies as Christologies bepaald is. Hierin lê 'n groot opgawe vir ons kontemporêre teologie om die kerkseñtriese vertrekpunt krities te bekyk.

Ridderbos (1950) het in sy indringende studie aangetoon dat Jesus se prediking oor die *basileía* geen grond verleen om 'in de eerste plaats te denken aan een ruimtelijke of statische grootheid, die als een compleet geheel in beweging is . . . , doch veelmeer aan de goddelijke koningheerschappij, die actueel en effectief in werking treedt, aldus aan het goddelijk **handelen** als Koning' (Ridderbos 1950: 41). Waar mense hierdie dinamiese heerskappy (koninkryk) gehoorsaam, word die koninkryk werklikheid en waar mense hierdie heerskappy weerstaan, is die koninkryk nie teenwoordig nie. Die kerk as volk van God leef dus onder die voortdurende dinamiek van die koninkryk wat gekom het en besig is om te kom. Die indikatief van God se genade in sy kerk stel die kerk ook voortdurend onder die imperatief om die heerskappy van

God te seek. Die kerk leef onder die imperatief waarmee Johannes die Doper na die ou Verbondsvolk gekom het: Bekeer julle en glo die ewangelie, dit wil sê word steeds meer kerk.

Die vraag is of hierdie aktuele en dinamiese dimensie van kerkwees in ons wêreld met sy kerksentriese eerder as teosentriese benadering genoegsaam aan die lig kom. Beskou baie mense nie die kerk as 'n instituut waarin die koninkryk ipso facto opgesluit is nie? Openbaar ons kerkwees en kerkdoen nie in baie opsigte 'n statiese ewewig nie – 'n patroon van gearriveerdheid waarin ons meer bekommerd is of 'lidmate' en 'predikante' kerklike besluite of 'beleid' nakom as wat ons worstel met die vraag hoe die heerskappy (koninkryk) van God tot sy reg moet kom? Wat staan in ons opset in kerklike handelinge vir die gewone gelowige fenomenologies voorop: die koninkryk van God of die koninkryk van die struktuur kerk?

Besinning oor die kerk bring Küng en Calvyn saam by die wonderlike feit dat die kerk altyd mense, gemeenskap van gelowiges, volk van God is (1 Pet 2: 9, 10). Die Here regeer oor sy volk deur sy Woord en Gees en roep hulle daarmee op om te antwoord met geloof, liefde en werke. Die werklikheid laat geen opening om die kerk as 'n abstraksie, 'n idee, 'n struktuur, 'n instituut, 'n regs persoon in eie reg te beskou nie.

Die kerk is nie instituut en/of organisme nie. Die kerk is dinamies organisme waarin die instellinge of institusionele aspek aan die organisme die vorm van 'n ordelike liggaam gee (1 Kor 12). Inhoud en vorm kan juis kragtens die misterievolle wese van die kerk nooit geskei word nie (Küng 1973: 5).

DIE INSTITUSIONELE ASPEK VAN DIE KERK

Die institusionele opset wat aan die kerk sy karakter en struktuur verleen, is nie soos in die geval van die 18de-eeuse verenigingsreg in 'n wetlike of legalistiese konstitusie vir die *Societas* geleë nie. Dit wortel primêr in die relasie tussen Christus wat die Hoof is en die gemeente wat die liggaam is. Die relasie kan op ander maniere as dié van Herder tot kudde, Here tot sy volk, bruidegom tot sy bruid, omskryf word.

Uit hierdie opset volg dat die kerk se gesagstruktuur Christokrasie of teokrasie is. Die wyse waarop Christus sy kerk versorg en regeer, bring ons by die mees opvallende en wesenlike institusionele aspek, naamlik die feit dat Hy Hom van mense bedien aan wie hy 'n bepaalde amp of diensopdrag toevertrou (1 Kor 12: 28; Ef 4: 11 v; NGB 31; Beves-

tigingsformuliere). Deur die bediening van die besondere ampte vergader die Heilige Gees die gelowiges as kerk rondom die Woord, word toesig gehou, versorg en dissipline geoef. Efesiërs 4: 11–16 stel baie duidelik dat hierdie bediening gawes is met die oog op die opbou van elke gelowige wat sodoende die groei van die gemeente as geheel onder die Hoof Christus bevorder. Die gelowiges is derhalwe nie daar ter wille van die kerk en die ‘kerk se taak’ nie, maar die predikante, ouderlinge, diakens en *koinōnía* wat die kerk is, moet die gelowiges, die Christene des te beter toerus om hulle dienswerk in relasie tot Christus na Bo, na binne en na buite uit te voer (Spoelstra 1984b: 27).

Die Vroeë Christendom, Roomse hiërargie, Luther en Calvyn dui die amp as die institusionele aspek van die kerk aan. Nadat Küng oor die kerk as volk van God handel het, beskryf hy slegs die ‘offices’ waar die institusionele ter sprake kom. Die Dordtse Kerkorde van 1619 handel ook in die eerste afdeling oor die dienste soos Calvyn in sy Institusie (IV.3.1 vv). Die tweede deel handel glad nie oor die instituering of stigting van ‘n kerk nie, dog slegs oor die instituering van ‘n kerkrad (Pont 1981: 180 art 37–39). Dit vertoon dus konsekwent die bedieningsentriese opset van die kerklike instellings.

Rome sal beweer dat die biskoplike diens monargaal en mundiaal reik, terwyl Luther dit landelik en Calvyn dit tot die plaaslike gemeente sal beperk. Die pous sal beweer dat hy op sterkte van sy amp deur die Heilige Gees gelei word om onfeilbaar *ex cathedra* God se wil aan die gelowiges deur te gee. Luther en Calvyn sal die beginsel van *sola Scriptura* (art 7 NGB) op die ampsdiens van opsieners aanlê. Die diens is slegs ‘n *diakonía* wanneer dit die Woord laat deurkom in prediking, kategeese en pastoraat.

Na analogie van Handeling 15 en op sterkte van hulle eenheid in die liggaam van Christus kan die kerkdienaars met die oog op die opbou en welsyn van die gemeentes in vergaderings saamkom. Dit vorm geen nuwe kerk of dimensie van kerkwees nie en geskied nie om die liggaam van Christus te realiseer of om ekumenisiteit te demonstreer nie. Die gesag van dergelike byeenkomste rus derhalwe ook nie op die idee van ‘n super-kerkstruktuur nie, maar op die kwaliteit van die besluite wat aan die Woord onderworpe is (Calvyn Institusie IV 9.8; 10.1,7). Of die Woord uit die mond van een of uit die besluit van duisend kom, dit bly dieselfde Woord van God. Die handeling in konsilies, sinodes, kerkrade moet gevolglik altyd dien om die saamglo, saamwerk en saamlewe van al die gelowiges onder die tug van die Woord te bevorder (art 32 NGB).

Indien die gelowiges hierdie roeping in hulle kerkwees deleger na kerklik-sinodale amptenare, burokrasieë of kommissies setel die aktiwiteit van die gelowiges in die aktiwiteit van geïnstusionaliseerde strukture (Spoelstra 1980: 3 v). Dit is die proses van instusionalisering waardeur energie wat die taak kon verrig, bestem raak vir die instandhouding van die agent vir die taak. Gevolglik stol die dinamiese roeping van die gelowiges om self sout en lig te wees en goeie werke te doen wat die Vader in die hemel verheerlik (Matt 5). Tot in die 16de eeu beheers 'n ministeriële, diakonologiese of bedieningsentriese uitgangspunt die instusionele aspek van die kerk. In die bedieninge vir en in die kerk het die Hoof Christus self sy volk vergader, beskerm, onderhou, opgebou en regeer (Heid Kat S 21; NGB 31, 32). Oor hoe dit gebeur, het die Reformasie en Rome radikaal verskil.

VERSKUIWING VAN DIE MINISTERIËLE (DINAMIESE) NA 'N STATIESE KERKBEGRIP

Die sekulêre wêreld het sy stempel deurlopend op die verstaan van die kerk in die wêreld afgedruk. Reeds teen die vierde eeu lyk dit anders as in die eerste eeu. 'Christianity had become in many striking ways 'n mirror-image of the empire itself. It was catholic, universal, ecumenical, orderly, international, multiracial and increasingly legalistic. It was administered by a professional class of literates who in some functions as bureaucrats and its bishops, like imperial governors, legates or prefects, had wide power to interpret law. It was becoming *Doppelgänger* of the empire' (Johnson 1984: 76). Die Romeinse Ryk het gestrek so ver die keiser regeer. So val die kerk saam met die gesagsfeer van die pous (*ubi papa ibi ecclesia*). Hier is geen sprake van 'n Roomse instituut as omylnde struktuur op sigself nie.

Die Reformasie, Luther, Zwingli, Farel of Calvyn loods ook geen teen-kerkstruktuur teen Rome nie, maar probeer slegs om die Roomse bedieninge te suiwer en in prediking, dogma, sakramente en dissipline te bind aan die beginsel van *sola Scriptura*. Hulle val nie die kerk aan nie, maar die pousdom en sy misleiding van die volk van God (die kerk). Sodra monnike en priesters aan die *sola Scriptura*-beginsel gehoor gee, gaan hulle as gereformeerde voorgangers onder dieselfde kerkvolk as vantevore met hulle bediening voort. Hoe sterk Calvyn pousdom en kerk onderskei, blyk uit sy verklaring dat daar nog ware kerke onder die valse tirannie van die pousdom deur die toedoen van die Here aanwesig is (Institusie IV.2.12).

Luther neem die priesterskap van die gelowiges as uitgangspunt. Hulle leef deur die geloof onder die direkte heerskappy van God deur Woord en Gees. Met sy twee-ryke leer val die ware kerk onder direkte sorg van God. Nietemin moet die Woord wat die geloof werk, in die aardse regime gepreek word. Die sigbare institusionele aspek van die kerk, die voorsiening van predikers, en tot 'n sekere mate die beheer oor hulle, kom die vors van die land wat die Here gebruik toe. Hierdie dualisme van Luther, wat tot op sekere hoogte die institusionele aspek van die kerk gesekulariseer het, het die weg gebaan vir die Rasionalisme om die idee van nasionale volks- of staatskerke in die lewe te roep en so regstreeks gelei tot die kollegialistiese kerkbegrip (De Wet 1921: 22–25).

Daarteenoor het Calvin die kerk nie institusioneel beskou nie, maar pneumaties, sonder enige spoor van 'n 'weltliches Recht, keine juristisch zwingende Gemeinschaftsordnung' (Bohatec 1961: 570 vv), alhoewel hy as regsgeleerde 'n uitnemende 'konstitusie' vir die kerk kon ontwerp het (Spoelstra 1982b: 240). Destyds was die begrippe kerk en owerheid konkreet verbind aan die persoon wat geroep was om die diens te verrig. Eers later, veral gedurende die 18de eeu distilleer die Rasionalisme die abstrakte strukturele begrippe van 'kerk' en 'staat' (Murray 1976: 9 vv). Dit veroorsaak 'n geweldige verandering in kerkbegrip onder neo-Calviniste.

Vir Calvin is die kerk 'n pneumatiese organisme omdat God in 'n gevalle wêreld orde skep wat die wese van die kerk bepaal 'because order is what God wills (ordinatio) and through his Holy Spirit effects ... Wherever the ordinatio and Spiritus Dei are correlated, there is order; where the Spirit works apart from the ordinatio Dei there is the extraordinary' en waar die Gees afwesig is, volg 'confusion and disorder' (Milner 1970: 44). Vir Calvin kan die kerk eenvoudig nooit 'be made to equal static outward membership of an institution' (Milner 1970: 180).

Die kerk is nie 'n vaste 'ding' waarby jy kan aansluit of uit bedank nie, maar 'n voortdurende gebeure wat deur geloofsaktiwiteit gerealiseer word. 'The church (order) must always be understood, therefore, as existing in the movement from the believer to the Word which occurs in the leading of the Spirit through ordained means. As movement of the Spirit the church cannot be regarded as a static fixed entity, even if it has a certain stability and continuity as a movement of the Spirit through ordained means' (Milner 1970: 192).

Lynreg teenoor hierdie dinamiese Reformatoriese ekklesiologie het

'n totaal ander formeel en struktureel bepaalde ekklesiologie uit die *Aufklärung* na vore gekom, 'which basing itself on natural law, saw the Church from a juridical viewpoint as a *societas* having specific rights and obligations' (Küng 1973: 11). Kragtens die heidense Romeinse reg word die kerk as 'n *collegia licita*, een van baie verenigings, beskou (Kuyper 1883: 51). Iemand soos Kuyper wou met alle mag van die beskouing wegkom, maar selfs sy 'Tractaat' (vgl Kuyper 1883: 84 vv) verraai hoe sterk hy self die proses van 'kerkformatien' op model van die verenigingsreg as uitgangpunt neem. 'n Nuwe kerksentriese benadering het die bedieningsentriese benadering van die kerklike instellings verplaas.

Die nuwe begrip van die 'kerk' as sentrale *societas* of genootskap van gemeentes kragtens sy konstitusie van owerheidsweë het aan die Kaap reeds met die Kerkorde van De Mist 1804 onbestrede sy intog gehou. In Nederland het die Algemene Reglement van Koning Willem I dieselfde beslag bestendig. Hierdeur het die 'kerk' as sentrale vereniging of strukturele liggaam simbool van kerkeenheid geword. Die kerklike bediening of dienste is selfs aan die sentrale 'bestuur' toevertrou sodat die kerk nou die bediening struktureer en die bediening nie primêr die kerk vergader nie. Daarmee het 'n strukturele kerkbegrip die ministeriële uitgangpunt verplaas.

KERKSENTRISME EN DIE EKUMENE

Bepaalde faktore het die ekumeniese beweging onder kerke in die 20 ste eeu ook weer *Doppelgänger* van die imperialisme, internasiona-lisme, sosialisme en ander strominge gemaak. Die verwesenliking van die Wêreldraad van Kerke (WRK) as organisasie wortel in die parakerklike verenigings wat internasionaal en interdenominasioneel met die 'social gospel' erns gemaak het, internasionale Sendingkonferensies (Sauerzapf 1975: 12–54), asook die liberale idee van Christendom bo geloofsverdeelheid. Die World Alliance of Reformed Churches (WARC) het teen die einde van die vorige eeu ontstaan, maar nie van die grond gekom nie. Na die Volkebond van 1918 kry kerklike dubbelgangers in die kleiner Gereformeerde Ekumeniese Sinode (GES) en grote WRK na die Tweede Wêreldoorlog beslag.

Die aksent wat die kerk as struktuur vanaf die 18de eeu gekry het, moes noodwendig die ideaal van een ekumeniese kerkvereniging na vore bring. Aan die liggaam van Christus is slegs die formele prinsipe van 'eenheid van die kerk' ontleen wat as imperatief vir kerkwees struktureel en formeel voorgelê is. Die geloofswerklikheid, die dina-

miese aspek van die kerk, is links gelaat en kerklike verskeidenheid gedevalueer tot 'sondige verdeeldheid'. Die Rasionalisme het dus ener syds met kerk-sentrisme 'n ontstellende getal kerkbreuke en kerkformasies en andersyds 'n strewe na eenheid van 'n wêreldkerkorganisasie tot gevolg gehad. Die superstruktuur moes aan die liggaam van Christus weer geloofwaardigheid verleen.

Die argitek van die gesprek in die Interkerklike Kommissie oor vrae wat die 'drie' Afrikaanse 'kerke' uitmekaar hou, prof W J Snyman, het tereg die eenheid van die liggaam van Christus as vertrekpunt geneem om tot die vergadering van gelowiges in die konkrete sigbare kerk te kom (Snyman 1966a; 1966 b). Daarvolgens is die kerkmense, gelowige mense, primêr gebind deur geloof en nie deur organisasie nie. Wanneer hy egter oor 'kerkverband' begin handel, verleen hy daaraan nie die betekenis van geloof wat verband lê nie, maar onbewus gee hy aan 'kerkverband' 'n formele, strukturele en funksionele betekenis wat 'uit die wese van die kerk as liggaam van Christus' voortvloei (Snyman 1966c). Hy trek die lyn van kerkvergaderings, oor interkerklike gesprekke deur na ekumeniese liggame soos die GES of WRK (1966d; 1966e). Hoe die eenheid in die liggaam van Christus wat volkome vertrekpunt was vir die konkretisering van die liggaam van Christus in die *ekklēsia*, plotseling weer 'n doelpunt van organisatoriese eenheid opwek, is nie duidelik nie. Dit kom skynbaar deur verwisseling van 'n begrip van die kerk as mense na die abstrakte begrip van die kerk as instituut of struktuur (Spoelstra 1982a: 16 vv).

Opmerklik genoeg staan verteenwoordigers uit NGK en GKSA in die interkerklike samesprekings die imperatief van strukturele kerkvereniging voor, terwyl die NHKA basiese eenheid van geloof as konkrete eenheid aanvaar, maar om bepaalde redes verskeidenheid van strukture voorbehou. In al drie standpunte oorheers waarskynlik 'n formeel kerk-sentriese beginsel.

Die vraag is of die werklike dinamiese wese van die kerk as geloofsgemeenskap sterk genoeg in die oog gehou word. Dit is opmerklik dat Luther se kerkbegrip 'helderheid en eensgesindheid oor die waarheid van die evangelie' as die kern van ekumenisiteit uitwys en lynreg teenoor enige strewe na 'n ekumeniese 'oordak' staan (Van Scharrel 1983: 12; Spoelstra 1983: 34 vv).

Die strewe na strukturele kerkeenheid neem waarskynlik nie die werklikheid van verskeidenheid genoeg in ag nie (Spoelstra 1982a: 21). Dit is opmerklik dat 'sinodales' in Nederland tans al baie ernstig pleit dat verskeidenheid op plaaslike vlak erken moet word omdat katolisi-

teit nie sinoniem met eenvormigheid is nie en eenvormigheid die kerk steriel en staties maak (Vlijm 1981: 55, 63–8). As dit op plaaslike vlak waar is, geld dit nie ook vir die saamkom van kerke met die oog op kerkregering in kerkvergaderings nie?

Binne die Christian Reformed Church van die VSA, onder die Maories in Nieu Seeland, waar eenheid van 'kerk' plaaslik konkreet moontlik is, tree die behoefte aan eie gemeentes en klassisse na vore. Dit is konkrete verskeidenheid wat nie deur die abstrakte begrip van een denominasie opgehef word nie. Binne 'n homogene bevolking mag, byvoorbeeld, sommige 'n dialoog by prediking, ligter melodieë met kitaarbegeleiding, kinderdoop met onderdompeling, handeklap verkies, terwyl hulle hulle geloof suiwer Bybels en Reformatories beleef. Ander, weer eens by wyse van voorbeeld, waarby ek myself skaar, mag weer ons rustige erediens in Geneefse vorm, liturgie en melodie verkies. Indien dit tot afsonderlike gemeentevorming lei, op watter grond kan uitgemaak word dat hier slegs een vorm na vore moes tree en watter vorm sou die legitieme kerk van Christus wees? Kan binne die verskeidenheid, nie die eise van koninkryk (heerskappy) van God en merktekens van die ware kerk, meer as een kerkvorm wettig nie?

Kerksentrisme, formele struktuur dwang en kerklike eenvormigheid wat soms tot die kleding reik, laat die dinamiese kerk as vergadering van gelowiges in statiese strukture stol.

Waarskynlik dra die 'verdeeldheid' in 'drie' Afrikaanse 'kerke' (geenootskappe?) in hom die sonde van eie kerkverabsoluttering en kerksisme. Maar om dit op sterkte van 'n strukturele eenheidsnorm sitosito as 'sonde' te bestempel, kan bevraagteken word (Spoelstra 1982a: 21). In die Bybel dui sonde tog op mis van die doel, wetteloosheid of ongehoorsaamheid by 'n individu. Kan sonde bloot in 'n strukturele opset skuil? Berus die afleiding nie op die kerksentrisme van die laaste twee eeue nie?

Wie egter let op die dinamiese beweging van lewende mense na die Woord onder leiding van die Heilige Gees deur middel van die verordene ampsdienste, sal die een kerk van Christus nog op aarde te midde van groot menslike verskeidenhede waarneem.

Die kerkvraag as struktuurvraag in die 20ste eeu moet waarskynlik teruggedwing word deur die koninkryksvraag, naamlik na die aard, omvang, kwaliteit en gevolge wat God se koningsheerskappy deur middel van die ingestelde ampsdienste vandag onder mense wat 'kerk' genoem word, het.

Literatuurverwysings

- BOHATEC, J 1961. *Calvins Lehre von Staat und Kirche*. Breslau.
- COETZEE, JC 1965. *Volk en Godsvolk in die Nuwe Testament*. (RGN Nr 18.)
- DE WET, CJH 1921. *Die kollegiale kerkreg*. Amsterdam.
- HEYNS, JA 1977. *Die kerk*. Pretoria.
- JOHNSON, P 1984. *A history of Christianity*. Penguin Books.
- KÜNG, H 1973. *The church*. 5th Ed. London.
- KUYPER, A 1883. *Tractaat van de Reformatie der kerken*. Amsterdam.
- KUYPER, A s a. *Dictaten Dogmatiek: Locus de ecclesia*. 2de Druk. Kampen.
- MURRAY, AH 1976. Die post St Bartholomeusnagliteratuur en die plurale tradisie in SA staatsinstellings en Protestantse Kerke. In *die Skriflig* 10/39.
- NAUTA, D 1971. *Verklaring van de Kerkorde van de Gereformeerde Kerken in Nederland*. Kampen.
- PONT, AD [1963]. Oor die Kerkwet van 1862. *HTS* 19.
- PONT, AD 1981. *Die historiese agtergronde van ons kerklike reg*. Pretoria.
- PONT, AD [1982]. Die betekenis van meerdere vergaderinge ten opsigte van hulle gesag, funksie en handeling in die kerk. *HTS* 38/23.
- SAUERZAPF, R 1975. Die Säkularisierung der Genfer Ökumene. DD-proefskrif, Universiteit van Pretoria.
- SNYMAN, WJ 1966a. Die kerk en sy ekumeniese roeping: Universele en plaaslike kerk. *Die Kerkblad* 13 Julie 1966.
- SNYMAN, WJ 1966b. Die kerk en sy ekumeniese roeping: Universele en plaaslike kerk. *Die Kerkblad* 20 Julie 1966.
- SNYMAN, WJ 1966c. Die kerk en sy ekumeniese roeping: Oor kerkverband. *Die Kerkblad* 27 Julie 1966.
- SNYMAN, WJ 1966d. Die kerk en sy ekumeniese roeping: Ekumenisiteit en eenheid. *Die Kerkblad* 3 Augustus 1966.
- SNYMAN, WJ 1966e. Die kerk en sy ekumeniese roeping: Kerk, taal en volk. *Die Kerkblad* 10 Augustus 1966.
- SNYMAN, WJ 1977. *Nuwe en ou dinge*. (RGN Nr 56.)
- SPOELSTRA, B 1978. Calvin en die grense van die kerk. In *die Skriflig* 12/45.
- SPOELSTRA, B 1980. Die beginsel in Art. 30 KO. In *die Skriflig* 14/55.
- SPOELSTRA, B 1982a. 'Denominationalism' with reference to the 'three' Afrikaans Churches? in Vorster, WS (ed), *Denominationalism – its sources and implications*. Unisa.
- SPOELSTRA, B 1982b. Calvin's canon law and influence on churches in South Africa. *Calvinus Reformator: His contribution to theology, church and society*. Potchefstroom: PU vir CHO.
- SPOELSTRA, B 1982c. Paul Kruger as lid van die Nederduitsch Hervormde Kerk 1853–1859, in *Die kerk in die wêreld: 'n Bundel opstelle aangebied aan prof dr AD Pont by sy 25-jarige ampsjubileum*. Pretoria: HAUM.
- SPOELSTRA, B 1983. Diskussie. In *die Skriflig* 17/68.
- SPOELSTRA, B 1984a. 125 jaar na Rustenburg 11 Februarie 1859. In *die Skriflig* 18/69.
- SPOELSTRA, B 1984b. Gereformeerde kerkbegrip en kerklidmaatskap. In *die Skriflig* 18/70.
- SPOELSTRA, B 1984c. Die invloed van Calvin op die geldende Kerkordes in Suid-Afrika 1652–1983. In *die Skriflig* 18/72.
- VAN SCHARREL, BF 1983. Wat hoop en verwag ons van die Lutheranisme? *Woord en Daad* November 1983.
- VAN WYK, JH 1968. Hoeveel kerkbegrippe is by ons in swang? In *die Skriflig* 2/7.
- VLIJM, JM 1982. *Zamen erfgenenamen. Kiezen èn delen: Een plurale gemeente*. Kampen.